

σημειούται ὅμως παραλλήλως καὶ ἀπελευθέρωσις τοῦ ατόμου καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζουσῶν τὴν συνείδησίν του σκοπιμοτήτων καὶ ἰδιοτελειῶν. **Κατὰ τὴν ἐνόρασιν συνεπῶς αἱ ὑποκειμενικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ ατόμου καθ' ὁλοκληρίαν σιγοῦν.** Κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ Ψυχολογισμὸς οὐδύλως ἐκδηλοῦται κατὰ τὴν ἐνόρασιν, ἐφ' ὅσον βεβαίως καὶ τὴν συνήθη γνωστικὴν λειτουργίαν κρατεῖ ὁ ἴδιος ἀνεπηρέαστος.

Γεννᾶται ὅμως καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐρώτημα: **Εἶναι ὁ ψυχολογισμὸς καὶ διὰ τὴν γνωστικὴν λειτουργίαν γενικῶς ἀδιάφορος;** Τοῦτο ἴδη ἀποσαφηνίζομεν.

Ὁ ψυχολογισμὸς ἔχει τὴν αἰτίαν του κυρίως α) εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ Ψυχολογία εἶναι θεμελιώδης ἐπιστήμη ἀποτελοῦσα τὴν βίαν τῆς Φιλοσοφίας καὶ γενικῶς τῶν ἐπὶ μέρος κλάδων αὐτῆς ἴτοι εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις δὲν δύναται νὰ κινηθῇ χωρὶς τὴν ψυχολογικὴν προπαρασκευὴν τοῦ ὑποκειμένου καὶ β) εἰς τὴν ἀπόψιν ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν δημιουργοῦνται ἐν ἡμῖν, ἀφ' οὗ πρῶτον λειτουργήσῃ ψυχικὴ ἐνέργεια, ἣτις ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας.

Ὅτι ἀσφαλῶς ἡ Ψυχολογία ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν περιεχομένων τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον. Δὲν σημαίνει ὅμως τοῦτο ὅτι ἡ ἀρχικὴ αὕτη πορεία εἶναι ἡ μόνη, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων καὶ ὅτι συνεπῶς οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐπιτελουμένη λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν ψυχολογικῶν δεδομένων. Τοῦναντίον, ὡς διδάσκει ἡ γνωσιολογία, εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων. **Ὅπως ὁμως δὲν δύναται νὰ ὑπερεκτιμηθῇ ἡ λειτουργία τοῦ λόγου,** ὡς τοῦτο ἐπεζητήθη ἀπὸ τὴν **Δογικοκρατίαν** (logicismus) καὶ τὴν νεοκαντιανὴν Σχολὴν τῆς **Μαρβούργης** (Marburger Schule), τὴν θεμελιωθεῖσαν μὲν ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας Hermann Cohen (1842-1918) καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Paul Natorp (1854-1924), ἀντιπροσωπευομένην δὲ ἐπὶ πλέον ὑπὸ τῶν φιλοσόφων Ernst Cassirer (1874-1945) Friedl Albert Lange (1828-1875) κ. ἄ., οἵτινες φρονοῦν ὅτι εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων πρωταγωνιστοῦν αἱ λογικαὶ ἐνέργειαι, τοιοῦτοτρόπως δὲν δύναται καὶ ἡ σημασία τῆς αἰσθητικῆς λειτουργίας νὰ ὑπερεκτιμηθῇ εἰς βάρος τῆς λογικῆς ἐνεργείας. Ἀμφότεραι συμβάλλουν εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς γνώσεως καὶ ἡ σπουδαιότης ἐκάστης εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Τοῦτο δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἂν παρακολουθήσωμεν τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ λογικὴ λειτουργία διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς γνώσεως. Οὕτως, ὡς ἐρμηνεύει ταύτην ὁ Kant εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου (1781), ἡ ψυχὴ ἀφορμωμένη ἐκ τῶν αἰσθητικῶν δεδομένων, κινεῖται διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου τῶν νοημάτων, ἀκολουθοῦσα πορείαν, εἰς τὴν ὁποίαν σημειοῦνται τρεῖς σταθμοί. Κατὰ τὸν πρῶτον, τὴν **ἐποπτείαν**, συγκρατοῦνται τὰ αἰσθη-

τικά στοιχεία, κατά τὸν δεύτερον, τὴν *διάνοιαν*, ὁ αποκτώμενος νοητικὸς κόσμος εἶναι συνυφασμένος μετ' αἰσθητικῶν στοιχείων καὶ ὑποκειμενικῶν καταστάσεων καὶ κατὰ τὸν τρίτον, τὸ *νόημα*, ἀναφαίνεται τὸ λογικὸν περιεχόμενον τῶν ἀντικειμένων ἀπηλλαγμένον αἰσθητικῶν καὶ ὑποκειμενικῶν στοιχείων. Ἡ προοδευτικὴ αὕτη ἐξέλιξις ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἕκαστος σταθμὸς ἀποτελεῖ διερευνησὶν διὰ τὴν ψυχὴν πρὸς ἀσκήσιν τῆς περαιτέρω γνωστικῆς λειτουργίας. Τὸ δὲ τέρας ταύτης εὐρίσκεται εἰς τὴν γλωσσικὴν ἀπόδοσιν, ἣτις συμβολίζει τὸ νοητικὸν περιεχόμενον⁽¹⁾.

Τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Kant ἀνέπτυξαν πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἀντιπρόσωποι τῆς Μετακαντιανῆς Φιλοσοφίας. Ἐκ τούτων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὴν ἰδιαιτέραν ὄψιν, τὴν ὁποίαν παρέσχεν ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος *Nikolaï Hartmann* (1882-1950), καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ ἀπὸ τοῦ 1945 εἰς τὸ Göttingen, ἄλλοτε ὀπαδὸς τῆς Σχολῆς Marburg, ἐξ ἧς βραδύτερον ἀπεχώρησεν. Οὗτος παραδέχεται ὅτι κατὰ τὴν γνωστικὴν λειτουργίαν ἀποκτᾷ ἡ ψυχὴ βαθμηδὸν ὠρισμένα γνωστικὰ στοιχεία, ἅτινα μὴ ἐπαρκοῦντα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἀτόμου προκαλοῦν ἀπορίας καὶ διερεθίζουσιν οὕτως αὐτὴν πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς γνώσεως. Ἐκ τούτου συνεχίζεται ἡ γνωστικὴ προσπάθεια, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς πρόοδον τῆς γνώσεως. Ἡ δὲ αἰτία τῆς γνώσεως δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀντικειμένου, ἣτις παραμένει *ὑπερνοητῆ*, ἥτοι σφαῖρα κειμένη πέραν τῶν ὁρίων τῆς γνώσεώς μας καὶ οὐδέποτε δυναμένη νὰ ἀποτελέσῃ περιεχόμενον αὐτῆς, ἀλλ' εἰς τὴν *συνείδησιν τοῦ ἀγνώστου*. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν δηλαδὴ ἐκάστης βαθμίδος τῶν γνωστικῶν στοιχείων ὑπάρχει ἡ συνείδησις, ἣτις ἐπικουρεῖται καὶ συναισθηματικῶς, ὅτι πέραν τοῦ ἐπιτευχθέντος τμήματος τῆς γνώσεως ὑφίσταται τὸ *ἄγνωστον*, ὑπερὸν διὰ τῆς ἐπιτάσεως τῆς γνωστικῆς ἡμῶν λειτουργίας δύναται νὰ γίνῃ βαθμηδὸν γνωστὸν καὶ συμπληρώσῃ τὸ πρότερον γνωσθὲν. Ἐκ τούτου ἡ γνωστικὴ λειτουργία ἐπεκτείνει διαδοχικῶς τὸ γνωστὸν ἐπὶ τῆς σφαίρας τοῦ ἀγνώστου, τοῦ *ὑπεραντικειμενικοῦ* (Transobjektive)⁽²⁾, καὶ βαθμηδὸν τοῦτο συνειδητοποιούμενον καλύπτεται ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ σύνορα, ἅτινα περιχαράκωνουν τὸ γνωστὸν, μετακινοῦνται διηγεκῶς ἐπὶ τοῦ ἀγνώστου. Γέφυρα δὲ εἰς τοῦτο δὲν εἶναι μόνον αἱ ἐκάστοτε ἀπορίαι ἀλλὰ καὶ ἡ συναισθηματικὴ διάθεσις, ἣτις ἀναφαίνεται ὡς αἰσιοδοξία μὲν, ὅταν εὐκόλως παρακάμπτονται τὰ ἐμπόδια, δυσθυμία δέ, ὅταν δυσχεραίνεται ἡ γνώσις. Αὕτη ἐν τούτοις δὲν κυριαρχεῖ διὰ παντός, ἀλλ' ἀμβλύνεται ἐκ τῆς συνειδήσεως, ὅτι ὑπάρχει πάντοτε τελειότερόν τι πρὸς γνώσιν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἀγνώστου⁽³⁾.

(1) Ἡμέτερον: Σχέσις αἰσθήματος καὶ νοήματος, 1947, σ. 47-61.

(2) Nik. Hartmann: Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis, 1925, σ. 198.

(3) Michael Landmann: Erkenntnis und Erlebnis, 1951, σ. 186-191.

Ἄν ὁμοίως ὁ διερευνησμός τῆς γνώσεως ἔρχεται ἐκ τῆς σφαιρᾶς τοῦ ἀγνώστου, ἢ καλλιέργεια τοῦ διερευνησμοῦ τούτου ἐπιτελεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὑποκειμένου. Διότι εἰς τὴν συνείδησιν τούτου κατὰ πᾶσαν βαθμίδα συγκροτεῖται ἡ μορφή τῶν γνωστῶν στοιχείων, ἐξ αἰτίας τῶν ἀποριῶν, ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸ ἀγνώστον. Αὕτη δὲ ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἐκάστοτε γνωστοῦ πρὸς τὸ ἀγνώστον, τὴν ὁλότητα τοῦ ὑπεραντικειμενικοῦ, καθὼς καὶ ἡ λογικὴ ἰκανότης τοῦ ἀτόμου ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐργάζεται τὸ ὑποκείμενον γονιμώτερον. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν διαδοχικὴν ταύτην ἐξέλιξιν τὰ ἐμπόδια παρακάμπτονται, αἱ δυσχέρειαι ἐξουδετεροῦνται καὶ τὰ ὄρια τοῦ γνωστοῦ διηλεκτικῶς μετατίθενται εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἀγνώστου χωρὶς βεβαίως ἢ προσπάθεια τῆς ψυχῆς νὰ τερματίζεται.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι **Ψυχολογισμὸς καὶ Λογικοκρατία κατὰ τὴν δρθὴν γνωστικὴν λειτουργίαν παραμερίζονται καὶ ὅτι διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς γνώσεως ἐξ ἴσου συμβάλλουν τόσον ἡ αἰσθητικὴ ὅσον καὶ ἡ λογικὴ λειτουργία. Ἀποκλείεται συνεπῶς ἡ μονομερὴς ἐκτίμησις τοῦ Ψυχολογισμοῦ, ὡς καὶ τῆς Λογικοκρατίας, κατὰ τὴν γνωστικὴν λειτουργίαν.**

Γεννᾶται ὁμοίως τὸ ἐρώτημα: **Ποία εἶναι ἡ θέσις τοῦ Ψυχολογισμοῦ κατὰ τὴν γνώσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων;** Μήπως ἡ ἀπαίτησις νὰ ἐρμηνεύωνται ταῦτα φιλοσοφικῶς κατὰ τὴν σχέσιν των πρὸς τὸ ἀξιολογικὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς ἐπιτρέπει παρέκκλισίν τινα κατὰ τὴν γνωστικὴν προσπάθειαν τοῦ ὑποκειμένου καὶ δὴ τοιαύτην, ὥστε νὰ θεωρηθῇ ὅτι παρασύρεται τοῦτο ὑπὸ ὑποκειμενικῶν κοσμοθεωριῶν, ὅποτε θὰ παρουσιάσῃ ἡ γνωστικὴ ἰκανότης τῆς ψυχῆς του οὐχὶ ὑπέρβασιν τῆς λογικῆς λειτουργίας ἀλλὰ Ψυχολογισμόν; Τοῦτο ἤδη ἀποσαφηνίζομεν.

Τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ψυχολογισμοῦ κατὰ τὴν γνώσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων δύναται νὰ στηριξῶσι τὰ ἐξῆς περιστατικά:

α) Ὅτι τὸ συναίσθημα δημιουργεῖ εἰδικὸν διαφέρον διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀτόμου ἢ τῶν λαῶν πρὸς ὠρισμένην κατεύθυνσιν, ὅποτε ἐπηρεάζει τοῦτο τὸν ἱστορικὸν ροῦν.

β) Ὅτι, ὡς διδάσκει ἡ πείρα, πλὴν τοῦ συναισθήματος καὶ ἄλλαι ψυχικαὶ δυνάμεις ἀποτελοῦν αἰτίαν τῶν ἱστορικῶν δημιουργημάτων. Οὕτω κατὰ τὸν W u n d t ἡ λειτουργία τῆς βουλήσεως, ἣτις εἶναι τὸ ἐνεργητικώτερον στέλεχος τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν διὰ πᾶσαν δημιουργικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ψυχῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν διὰ τὴν ἱστορικὴν δημιουργίαν⁽¹⁾. Ἡ δυναμικότης συνεπῶς αὐτῆς ἐπηρεάζει τὸν ἱστορικὸν ροῦν.

(1) Willy M o o g: Die deutsche Philosophie des 20. Jahrhunderts, 1922, σ. 114.

γ) "Ότι ή ψυχολογική κατανόησις τῶν γεγονότων θεμελιώνει τήν σοβαρωτέραν οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς μετὰ τούτων καί κατ' ἀκολουθίαν ἐπιτρέπει τήν ἀσφαλεστέραν γνωστικήν διείσδυσιν τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Τήν ἀποψιν ταύτην ἐκαλλιέργησεν ἰδίως ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Wilhelm Diltey (1833 - 1911) (1), οὗτινος ή θεωρία, παρερμηνευομένη, εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ ἐπιχείρημα ἐν τῇ ἐρεῦνῃ τοῦ ἱστορικοῦ περιεχομένου ὑπὲρ τοῦ Ψυχολογισμοῦ. Ὁ Diltey ἀντιτιθέμενος πρὸς τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ θεωρῶν ὅτι ή ἐμπειρική ψυχολογία εἶναι ἀνεπαρκῆς διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἐπεζήτησε διὰ τῆς ἰδιαιτέρας δυνάμεως τῆς ψυχῆς, ἣτις πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν βίωσιν, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γνωστικὴν οἰκείωσιν αὐτῶν(2). Κατὰ τὴν βίωσιν, ὡς τονίζει, χρησιμοποιεῖται τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς καὶ ἀναπτύσσονται γνωστικαὶ ἱκανότητες, αἵτινες δύνανται νὰ ἐπικοινωνῶσι καὶ κυριαρχῶσι γνωστικῶς ἐπὶ γεγονότων, ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὸ σύνολον τῆς ζωῆς. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν δυνάμει ὅλαι αἱ κατευθύνσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ἣτοι ὅλαι αἱ τάσεις, τῶν ὁποίων ἐκδήλωσις εἶναι ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ ὁ κοινωνικὸς καὶ ἱστορικὸς βίος. Αὐταὶ ἤδη αἱ τάσεις διὰ τῆς βιώσεως ἀποκτῶσιν ἐνάργειαν καὶ ἀποβαίνουν ἐξυπηρετικά διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Ἡ διείσδυσις συνεπῶς εἰς τὸν πλούσιον κόσμον τῆς ψυχῆς ὀδηγεῖ εἰς τὴν κατανόησιν ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῆς καὶ ἡ ἐρμηνεία ἐνὸς πολιτισμοῦ προϋποθέτει τὴν στροφὴν πρὸς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς καὶ κατανόησιν τῆς κυριαρχούσης ἐν αὐτῷ ἀξίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δυνάμεθα διὰ τῆς βιώσεως τῆς νομοτελείας ὠρισμένων τύπων νὰ ἐπικοινωνήσωμεν μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθέντος πνεύματος καὶ μετὰ τοῦ ἀντιστοίχου πνευματικοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς των. Διότι αἱ βουλήσεις καὶ ἐνέργειαι τούτων ἀποτελοῦν τὴν πρώτην πηγὴν τῆς ἰδιορρυθμίας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Τοιοῦτοτρόπως τῇ βοήθειᾳ ὠρισμένων προϋποθέσεων καὶ δὴ διὰ τῆς κατανόησεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ γνῶσις τοῦ κόσμου παρωχημένων ἐποχῶν. Ἡ ψυχὴ συνεπῶς τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν πάσης ἐρεῦνης. Διότι, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πνευματικοί, ἔχει ἕκαστος ἐκ τούτων ἐν τῇ ψυχῇ του δυνάμει μορφήν καὶ ἔκφρασιν τοῦ ἀντιστοίχου πνευματικοῦ κόσμου. Ἐκ

(1) α) Wilhelm Diltey: Einleitung in die Geisteswissenschaften, 1933, σ. 93 - 104,

β) Karl Vorländer: Geschichte der Philosophie, III, σ. 217,

γ) Γ. Παλαιολόγου: Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρεῦνῃ, 1956, σ. 153 - 162 καὶ

δ) Ν. Λούβαρι: Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, Β', 1933, σ. 264.

(2) Willy Moog: Die deutsche Philosophie des 20. Jahrhunderts, 1922, σ. 62 - 65.

τούτου ὅμως ἔχομεν ἐνταῦθα ὑπερεκτίμησιν τῆς βιώσεως, ἥτις εὐκόλως δύναται νὰ παρερμηνευθῆ ὡς ἐνίσχυσις τοῦ Ψυχολογισμοῦ.

Αἱ ἐκτεθεῖσαι ὡς ἄνω δυναμικότητες ὁρισμένων ψυχικῶν λειτουργιῶν τοῦ ὑποκειμένου ἀποτελοῦν τὰ ἐπιχειρήματα διὰ τὴν στήριξιν τοῦ Ψυχολογισμοῦ. Αἱ δυναμικότητες ἐν τούτοις αὗται, ἀναπτυσσόμεναι ἰδίᾳ κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν διείσδυσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος, *οὐδὲν δικαίωμα προσπορίζουν εἰς τὸν Ψυχολογισμὸν*, διότι ἡ φιλοσοφικὴ ἐξύψωσις τῆς ψυχῆς ἀντικατοπτρίζει καθαρῶτα αὐτῆς ἀπὸ πάσης ἰδιοτελείας ἢ παραλόγου σκοπιμότητος καὶ ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζει κατάστασιν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰ γνωρίσματα τοῦ Ψυχολογισμοῦ. Ἐξ ἄλλου αἱ δυναμικότητες τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν, δὲν ὀφείλουν τὴν ἰσχύν των εἰς τὰς μορφὰς τῶν λειτουργιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ μέσον μόνον τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, ἀλλ' εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς τούτου. *Ἡ καθαρότης συνεπῶς τῆς ψυχῆς, τοῦ φιλοσοφικῶς ἐρμηνεύοντος τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, διαδηλοῖ ὅτι ἡ γνωστικὴ ἱκανότης τῆς ψυχῆς τούτου παρουσιάζει οὐχὶ ψυχολογισμὸν ἀλλ' ὑπέρβασιν τῆς λογικῆς λειτουργίας.*

Διὰ τὴν *μεγαλυτέραν ἐν τούτοις ἀποσαφήνισιν τῆς καθαρότητος*, μεθ' ἧς κινεῖται ἡ ψυχὴ, ὅταν ἀνυψοῦται εἰς τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, μνημονεύομεν περαιτέρω καὶ τὰς σχετικὰς ἀντιλήψεις τῆς Φαινομενολογικῆς Σχολῆς καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ὑπάρξεως.

Ἡ *Φαινομενολογικὴ Σχολή* ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου τῆς Freiburg, τοῦ Edmund Husserl (1859 - 1938), ὠδήγησε διὰ τῶν θεωριῶν αὐτῆς εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ Ψυχολογισμοῦ. Ἡ Σχολὴ αὕτη στρέφεται, ὡς καὶ ὁ Bergson, οὐχὶ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς ἐνορατικὰς πηγὰς.

Κατ' ἀντίθεσιν ὅμως πρὸς τὸν Bergson δὲν στηρίζεται εἰς τὰ βιώματα, ἀλλ' ἐκτιμᾷ αὕτη τὴν *καθαρὰν συνείδησιν*. Μελετᾷ δηλονότι ἡ Σχολὴ αὕτη τοῦ Husserl τὰ δεδομένα, ἅτινα παρουσιάζει ἡ δυναμικότης τοῦ *καθαροῦ Ἐγῶ*, καὶ δὴ τοῦ Ἐγῶ ἐκείνου, ὅπερ εἶναι ἀνεξάρτητον πάσης ἰδιοτελείας καὶ παντὸς ὑποκειμενισμοῦ.

Τὸ Ἐγῶ τοῦτο ἐστοχάσθη τὸ πρῶτον ὁ Γάλλος φιλόσοφος René Descartes (Renatus Cartesius) (1596 - 1650), ὅστις ἐθεώρησε τοῦτο ἱκανὸν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ του ὄχι μόνον νὰ παρακάμψῃ πάσας τὰς ἀμφιβολίας ἀλλὰ παραλλήλως καὶ νὰ διαπιστώσῃ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ τούτου τοῦ προεῶς τῶν ἀμφιβολιῶν (cogito ergo sum) ⁽¹⁾. Ἦδη δὲ Husserl, διαπιστῶν τὴν δυναμικότητα τοῦ καθαροῦ Ἐγῶ, τοῦ *κεκαθαρμένου ἀπὸ παντὸς ψυχολογικοῦ χαρακτηῆρος*, ἐφ' ὅσον παρουσιάζει ἱκανότητας ὑπερβαινούσας, ὡς

(1) Ν. Λούβαρι: Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, Β', 1933, σ. 26.

καὶ ἡ ἐνορατικὴ λειτουργία τοῦ Bergson, τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, καὶ θεωρῶν αὐτὸ ὡς ἐκ τούτου *ὕπερβατικὸν Ἐγώ*, ἄγεται εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ καθαρὰ συνείδησις κατὰ τὴν ἀναφορὰν αὐτῆς πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἐπικοινωνεῖ μὲν ἐν ὑπερβατικὸν λογικὸν περιεχόμενον, ὅπερ εὐρίσκεται πέραν τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ πέραν ἀκόμη τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ καθαρὰ δηλαδὴ συνείδησις, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς ἀναδίπλωσιν, κινουμένη πέραν τῆς ἀτομικῆς λογικῆς ἰκανότητος, ἐπικοινωνεῖ γνωστικῶς *μετὰ τῶν λογικῶς* ἄνευ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χώρου καὶ χρόνου *ἰσχυόντων*. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐπιτυγχάνει ἡ ψυχὴ τὴν «*θέαν τῆς οὐσίας*» (Wesensschau) ⁽¹⁾ καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὴν συνείδησιν ἐνεργήματα, θεωρούμενα ἀπολύτως ἀληθῆ καὶ διεπόμενα ὑπὸ λογικῶν *νόμων*, ἀπηλλαγμένων πάσης ὑποκειμενικῆς ἢ ψυχοφυσικῆς ἐπιρροῆς. Εἶναι δὲ οἱ νόμοι οὗτοι ἄσχετοι πρὸς τὴν *Λογικοκρατίαν* τῆς Σχολῆς Marburg ἢ τὴν *Ἀξιολογίαν* τῆς Σχολῆς Βάδης, διότι παρουσιάζονται ὡς καθαρὰ νοητικὰ καὶ ἀποκαλύψεις, αἵτινες προσιδιάζουσι πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ὡς π.χ. ἡ θεωρητικὴ ἀλήθεια τῆς ἰσότητος τῶν τριῶν γωνιῶν ἑνὸς τριγώνου πρὸς δύο ὀρθὰς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ τριγώνου ⁽²⁾. Οὕτως ἡ «*θέα τῆς οὐσίας*» ἀποκαλύπτει ἐνταῦθα αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν, «*τὸ φαινόμενον*», ἥτοι τὴν ἐνότητα τοῦ νοήματος τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐρείδεται ἡ ἐνότης τῶν γνώσεων, διότι δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ ἀλήθειαι, ὡς αἱ ἀτομικαὶ λογικαὶ ἰκανότητες θεωροῦν, ἀλλὰ μία, ἥτις συνενώνει τὰ πολλὰ εἶδη γνώσεων ⁽³⁾.

Κινεῖται δὲ ἡ καθαρὰ συνείδησις κατὰ τὴν θέαν τῆς οὐσίας πρὸς ταύτην ἄνευ μεσολαβήσεως τῶν συλλογισμῶν καὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ ἄνευ τῶν συμβολισμῶν ἢ τῶν ἀμφιβολιῶν, αἵτινες χαλαρώνουσι τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο ἡ ἰκανότης τῆς καθαρῆς συνειδήσεως ὑπερβαίνει τὰς ἐμπειρικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, περὶ τὰς ὁποίας ἀσχολεῖται ἡ ψυχολογία, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ὑπερβατικὴ αὕτη φαινομενολογικὴ ἐρευνα στηρίζεται εἰς τὴν θέαν τῆς οὐσίας, τὴν διὰ τῆς αὐτοσυγκεντρώσεως τῆς συνειδήσεως ἐπιτυγχανομένην, προηγεῖται αὕτη τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης ⁽⁴⁾.

Τὴν δὲ ἀνεύρεσιν τῶν καθαρῶν τούτων λογικῶν περιεχομένων ἀναζητεῖ ὁ Husserl ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ ὕλικου κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν *ἱστορικῶν περιεχομένων*. Καὶ ναὶ μὲν τὸ ἱστορικὸν γίνεσθαι προκαλεῖται ὑπὸ ἀτόμων διεπομένων πολλάκις ὑπὸ ποικίλων ἀντιλήψεων, ἐν τούτοις ἡ ποι-

⁽¹⁾ Johann Erdmann: Grundriss der Geschichte der Philosophie, σ. 727.

⁽²⁾ Karl Vorländer: Geschichte der Philosophie, III σ. 235.

⁽³⁾ Robert Heiss: Der Gang des Geistes, 1948, σ. 325.

⁽⁴⁾ Κων. Γεωργούλη: Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις, 1954, σ. 39 - 50.

κιλία αὕτη ἐξαλείφεται κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν δημιουργίαν, διότι κινούνται ταῦτα οὐχὶ ἀπερισκέπτως ἢ ὑποκειμενικῶς ἀλλὰ κατὰ τὰς κοινὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ἱστορίας. Διὰ τοῦτο σημειοῦται κατὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὑπέρβασις ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἀντιλήψεων πρὸς τὴν γενικωτέραν ἀπαίτησιν τῆς ὁλότητος. Αἱ λογικαὶ τότε ἀπόψεις τῶν ἐπὶ μέρους ἐναρμονιζόμεναι πρὸς ἀλλήλας σφυρηλατοῦν τὴν λογικὴν ἀπαίτησιν τῆς ὁλότητος. ⁽¹⁾

Διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ ἡ «θέα τῆς οὐσίας», ἣτις στρέφεται πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἀποκαλύπτει καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴν καθαρὰν συνείδησιν καθαρότητα ψυχῆς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ψυχολογισμοῦ.

Τὴν καθαρότητα τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως, ὡς ἀφετηρίαν διὰ τὴν ὑπερβατικὴν σύλληψιν τοῦ περιεχομένου τῆς ὁλότητος, εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Ὑπάρξεως (Existenzphilosophie), τῆς ὁποίας πρῶτην μὲν πηγὴν ἀπετέλεσεν ἡ φιλοσοφία τοῦ Δανοῦ φιλοσόφου Kierkegaard (1813-1855), ἀντιπρόσωποι δὲ ἤδη θεωροῦνται οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι Martin Heidegger καὶ Karl Jaspers.

Ὁ πρῶτος ἐκ τούτων, ὁ Heidegger (γενν. 1888), μαθητὴς τοῦ Husserl καὶ καθηγητὴς εἰς τὴν Freiburg, μὴ ἱκανοποιούμενος ἐκ τῆς φαινομενολογικῆς Φιλοσοφίας καὶ ἐκ τῶν ἐκ ταύτης συμπερασμάτων καὶ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς πραγματικότητος τοῦ ὄντος, ὡς τοῦτο ἀναφαίνεται κατὰ τὴν συγκεκριμένην διηγετικὴν παρουσίαν του (Sein alles Seienden), καταξιώνει πάλιν διὰ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ, ὡς ἡ Φαινομενολογικὴ Σχολή, τὴν εὐρυτέραν ἱκανότητα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἢ τὴν ἱκανότητα, ἣτις προέρχεται ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Διότι, ὡς φρονεῖ, αὕτη εἶναι προσιτὴ καὶ ἔτι πλέον συνδέεται μὲ τὴν εὐρυτέραν—πέραν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως—πραγματικότητα τοῦ ὄντος. Ἄν συνεπῶς ἡ ἀνθρωπίνη ὑπόστασις ἀποκαλυφθῇ, τότε ἐπιτυγχάνομεν καὶ τὴν διηγετικὴν παρουσίαν ἢ ἀποκάλυψιν τοῦ ὄντος, δεδομένου ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τῆς ὑποστάσεως τῶν ἀντικειμένων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἱκανότητος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τὸ ἐρώτημα κατ' ἀκολουθίαν ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν ἀντικειμένων πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς οὐσίας ταύτης. Διὸ ἡ εὐρυνόμενη ἱκανότης τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ αἰτίαν νὰ ἐκτιμᾶται ἡ ἀνθρωπίνη ὑπάρξις. Ἐκ τούτων ἐξακροτηρίσθη ἡ Φιλοσοφία τοῦ Heidegger ὡς Φιλοσοφία τῆς Ὑπάρξεως.

Εἶναι δὲ ἡ ἱκανότης αὕτη τῆς ψυχῆς ὑπερβατικὴ. Διότι τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν πρέπει νὰ συναντήσωμεν—κατὰ τὴν ἐπιδιωκομένην ἀποκάλυψιν—καθαρὰν καὶ δὴ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε αὕτη νὰ διαδηλοῖ τὴν ἐλευθε-

(1) Theodor Litt: Die Frage nach dem Sinn der Geschichte, σ. 44.

ρίαν της. Κατά ταύτην δὲ τὸ Ἐγὼ ἀποκτᾷ τὴν εὐρύτεραν δυνατότητα νὰ προσδιορίζῃ τὴν ζωὴν καὶ δὴ ὑπὸ τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ ὡς πρόσωπον, ὡς ὀλότης καὶ ὡς ὑποκείμενον⁽¹⁾, διότι μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὄλων τῶν ὄντων ἔχει τὴν ἰκανότητα τὸ μὲν νὰ κατανοῇ ἑαυτὸν καὶ νὰ ρυθμίζῃ τὰ τῆς ζωῆς του, τὸ δὲ νὰ κατανοῇ τὰ ἄλλα ὄντα καὶ νὰ ρυθμίζῃ τὴν συμπεριφορὰν του.

Δὲν ἀποκαλύπτεται ὅμως ἡ φύσις τῆς ψυχῆς διὰ τῶν γενικῶν νόμων, τοὺς ὁποίους καθώρισεν ὁ Kant, ἀλλὰ διὰ τῶν ἰκανοτήτων καὶ διαθέσεων, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἀντιμετωπίζει τὴν ζωὴν⁽²⁾. Ὡς βασικωτέρα διαθέσεις εἶναι ἡ ἀγωνία καὶ μάλιστα ἡ ἀγωνία ἐκείνη, ἐκ τῆς ὁποίας κατέχεται ὁ ἄνθρωπος, ὅστις συναισθάνεται τὸ παροδικὸν καὶ πρόσκαιρον τῆς ζωῆς του καὶ ὅστις διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὀπλίζεται μὲ ταπεινοφροσύνην. Οὗτος ἔχων τότε συνείδησιν τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ἀποκτᾷ τὴν ἰκανότητα νὰ κατανοῇ πλήρως τὰ τῆς ζωῆς⁽³⁾.

Πρὸ τούτου ὅμως ὁ ἄνθρωπος διήλθεν βαθμίδας, καθ' ἃς μεριμνῶν διὰ τὴν ζωὴν του καὶ διὰ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἦτοι παρουσιάζων βιομέριμναν εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν καὶ ἀνθρωπομέριμναν εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, κατέχεται ὑπὸ φόβου διὰ τὰ περιστατικά, ὑφ' ὧν ἀπειλεῖται. Ἡ διάθεσις αὕτη τοῦ φόβου ὑποδηλοῖ ψυχὴν οὐχὶ γνησίως κινουμένην, διότι μὴ συνειδητοποιῶν οὗτος τὸ πεπερασμένον τῆς ὑποστάσεώς του ὑψηλοφρονεῖ⁽⁴⁾. Ὄταν ὅμως ἀννηρωθῇ εἰς τὸ τρίτον στάδιον, καθ' ὃ ἀγωνιᾷ οὗτος δι' ἑαυτὸν, τότε ἀποκτᾷ ὁ ἴδιος τὴν ἰκανότητα νὰ κινῆται μὲ καθαρότητα ψυχῆς πέραν τῶν γηίνων καὶ ἐφημέρων. Κρατῶν τὴν ψυχὴν του εἰς σχέσιν πρὸς τὸ Ἐπέκεινα συντρίβει τὸ πάθος τῆς ὕλης καὶ ἀναδεικνύεται ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀρετῆς καὶ ἰδανικῆς δράσεως. Οὕτω καταδεικνύει τὴν διηνεκῆ παρουσίαν του ὡς καὶ τὴν συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας του.

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔχει τότε τὴν ἰκανότητα νὰ ἐπικοινωνῇ καὶ μετὰ τῆς ὠλοκληρωμένης ἐνότητος, ἥτις εἰς τὴν Ἱστορίαν περιλαμβάνει παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον μεθ' ὄλων τῶν γνησίων ἐκδηλώσεων. Καὶ ναὶ μὲν ζῆ οὗτος ἐν χρόνῳ, καὶ τὰ διαφέροντα τούτου περιστέλλουν τὴν τοιαύτην ἐπικοινωνίαν. Ὄταν ὅμως νικήσῃ τὸ πάθος τῆς γοητείας τῶν ἐφημέρων, τότε ἀποκτᾷ ψυχὴν, ἥτις ἀπελευθερώνεται ἀπὸ παντὸς δεσμοῦ πρὸς τὴν ἐπίγειον πραγματικότητα καὶ προσβλέπει ταύτην μετὰ διαθέσεως ἀδιαφόρου πλέον πρὸς τὰ αἰτήματά της, τότε τὰ βιώματα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἶναι γνήσια, διότι αἱ μέριμναι τῆς ζωῆς ἐσφυρηλάτησαν τὴν καθαρότητα, τῆς ψυχῆς καὶ δὴ καθαρότητα, ἥτις ἐδοκιμάσθη εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς

(1) Theodor Bovet: Die Ordnung der Freiheit, 1951, σ. 37.

(2) Friedrich Schneider: Philosophie der Gegenwart, 1953, σ. 24 - 27.

(3) Johannes Pfeiffer: Existenzphilosophie, 1933, σ. 27, 28 καὶ 35.

(4) Κ. Γεωργούλη: Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις, 1954, σ. 67 (63 - 73).

καὶ τέλος ἐπέτυχε τὴν νίκην. Οὕτως ἀναιραίνεται ἡ *ἐνσυνείδητος καθάρσιος τῆς ψυχῆς*, καθ' ἣν αὕτη, χωρὶς νὰ τραυματίζεται ἀπὸ τὴν γοητείαν τῶν ἐφημέρων, ζῆ ταῦτα οὐχὶ διὰ τὸ πικρὸν ἀλλὰ χάριν τοῦ μέλλοντος. Διὰ τῆς βιώσεως τῶν γεγονότων τοῦ παρόντος διερεθίζεται αὕτη διὰ τὴν κίνησιν τῆς πρὸς τὸ ἰδεωδέστερον καὶ ἐκπλήροισι τὸ ἔργον ἐκεῖνο, ὅπερ προσεπικυροῖ *διηγεκῆ παρουσίαν εἰς τὴν ζωὴν*.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὑπόστασις φθάνει εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ὅταν α) συνδεθῆ μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀγνὰς παραδόσεις τῆς, β) ἀνιψωθῆ εἰς τὴν σφαιρὰν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἰδανικῆς δράσεως καὶ γ) ὀπλισθῆ μετὰ πεποιθήσιν πρὸς τὰς δυνατότητας τῆς γνησίας ψυχικῆς ὑποστάσεως. Τότε ἡ ὑπαρξὶς αὐτῆς ἀποβαίνει ὑπερχρονικὴ καὶ ὑπερατομικὴ ⁽¹⁾.

Ἡ τοιαύτη δὲ ἐξιδανίκευσις τῆς ψυχῆς ἔχει τὰ ἑξῆς *πλεονεκτήματα*: ⁽²⁾

α) Ὅτι δὲν καταφρονοῦνται αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ὡς *σκληρὰ* πραγματικότης, ἥτις δημιουργεῖ μόχθον καὶ προκαλεῖ πόνους, ἀλλ' ἐκτιμῶνται αὐταὶ ὡς πηγὴ ἀνωτερότητος.

β) Ὅτι δὲν παραγνωρίζονται τὰ ἐποχικὰ πνεύματα, λόγῳ τῆς ἐκίστετε ἐναλλαγῆς αὐτῶν, ὡς ἐπουσιώδη καὶ οὐτοπιστικά, ὀδηγοῦνται μάλιστα καὶ εἰς τὴν παραγνώρισιν τῶν αἰωνίων ἀξιῶν, ἀλλὰ προσβλέπονται αὐτὰ ὡς βαθμίδες ἀνατάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποτελοῦν τὸ μέτρον τῆς ἐκτιμήσεως τῆς δημιουργίας του.

γ) Ὅτι δὲν κινεῖται ὁ ἀνθρώπος μόνον δημιουργικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς, δεδομένου ὅτι πᾶσα ἐποχὴ ἐπηρεάζεται ἐκ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἰδεωδούς αὐτοῦ.

Ἄν συνεπῶς ἡ *Φαινομενολογικὴ Σχολή* ἀναζητεῖ τὴν γνωριμίαν τῆς ὀλότητος διὰ τῆς ἐνοράσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιτυγχάνει ἡ καθαρὰ συνείδησις, ἡ *Φιλοσοφία τῆς Ὑπάρξεως*, ἡ ὑπὸ τοῦ Heidegger ἀντιπροσωπευομένη, ἀναζητεῖ καὶ πάλιν *τὴν ἀποκάλυψιν τῆς οὐσίας τοῦ ὄντος διὰ τῆς γνησίας ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως*. Ἡ γνησιότης αὕτη ὑπόσχεται διαίτησιν *ὕφης* περὶ τοῦ κόσμου, ἥτις θὰ ἔχη τὰ ἑξῆς *γνωρίσματα*:

α) Ὅτι θὰ περιλαμβάνη τὴν ὀλότητα τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως, δεδομένου ὅτι παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον θὰ συνέχωνται ὑπ' αὐτῆς.

β) Ὅτι θὰ εἶναι κεκαθαρμένη ἀπὸ πάσης ἰδιοτελοῦς σχέσεως ἢ καὶ ἄλλης ἀλλοτριᾶς σκοπιμότητος, δεδομένου ὅτι θὰ διαρθρώνεται αὕτη ὑπὸ ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως ἀπηλευθερωμένης τῶν ἐφημέρων φροντίδων καὶ μεριμνῶν.

⁽¹⁾ Wilhelm Steinberg: Grundfragen des menschlichen Seins, 1953, σ. 41 - 51.

⁽²⁾ Arthur Liebert: Von der Pflicht der Philosophie in unserer Zeit, 1948, Philosophische Literaturanzeiger VI, 1954, σ. 62.

Οὕτως, κατὰ τὴν διδαχὴν τοῦ Heidegger, ἡ γνησία ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς οὐδένα Ψυχολογισμόν δικαιολογεῖ.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Karl Jasper (γενν. 1883), καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg καὶ ἀπὸ τοῦ 1948 τοῦ Basel, δεχθεὶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Kierkegaard ἠσχολήθη περὶ τὴν *Φιλοσοφίαν τῆς Ὑπάρξεως*. Οὗτος θεωρεῖ ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὄντων δὲν ἐξαντλεῖται διὰ τῶν ἐν τῇ συνειδήσει λογικῶν προσδιορισμῶν τῶν κατηγοριῶν αὐτῶν, καθ' ὅσον αἱ κατηγορίαι αὗται δὲν εἶναι ἰσχυραὶ διὰ τὰ ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑποστάσεως. Πέραν τῶν ἀποκτωμένων γνώσεων καὶ τῶν νοημάτων ὑπάρχει τὸ *ὑπερβατικόν*, ἡ ὑπαρξίς (Existenz), εἰς τὴν ὅποιαν δὲν δυνάμεθα νὰ διεισδύσωμεν διὰ τῶν ποικίλων λογικῶν προσδιορισμῶν ἢ δι' ἄλλου τινὸς ἐπιστημονικοῦ τρόπου. Ὑπάρχουν ὅμως τὰ ὅρια, μέχρι τῶν ὁποίων ἐξικνεῖται ἡ ἐπὶ τῶν ὄντων γνώσις ἡμῶν, καὶ ταῦτα τὰ ὅρια κρατοῦν ἐν ἐνεργείᾳ τὴν σκέψιν. Ἄνευ τούτων ἡ σκέψις θὰ ἐξεμηδενίζετο⁽¹⁾. Διὰ μέσου τῶν ὁρίων τούτων διευκολύνεται ἡ διείσδυσις πρὸς τὴν ὑπαρξίν καὶ τὸ ὑπερβατικόν. Τοῦτο δὲ καθὼς καὶ ἡ ὑπόδειξις τῆς οἰκείας μεθόδου διὰ τὴν διείσδυσιν ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Φιλοσοφίας. Αὕτη δημιουργεῖ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀποκαλύπτεται ἡ ὑπαρξίς.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀφετηρία διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὑποστάσεως εἶναι καὶ κατὰ τὸν Jasper, ὡς καὶ κατὰ τὸν Heidegger, τὸ ἐγὼ τοῦ αἰτόμου. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὅμως δὲν εὐρίσκεται, ὡς ὑπὸ τοῦ Heidegger διδάσκεται, εἰς τὴν συνύφασιν τοῦ Ἐγὼ μετὰ τῆς ὀλότητος τοῦ παντός, ἐνθα κατανοεῖ τὸ αἶτομον τὸ πεπερασμένον αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν *ἐσωτερικότητα* ἐκείνην, ἣτις περιορίζεται εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ αἶτομον⁽²⁾. Εἰς τοῦτο πλὴν τῶν διαστάσεων τῶν *νοημάτων* καὶ τοῦ *χρέους*, ὑπάρχει καὶ *τρίτη διάστασις*, ἡ τοῦ *ὑπερβατικοῦ*, ἣτις δημιουργεῖ τὴν *οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ ἀπολύτου*. Τὴν δυνατότητα τῆς ὑπερβάσεως ταύτης ἐρμηνεύει ὁ Jasper εἰς τὸ *τρίτομον ἔργον τῆς Φιλοσοφίας* του, τὸ ὅποιον ἐξέδωκε τὸ 1932. Εἰς ἕκαστον τόμον ἐκ τούτου περιλαμβάνει καὶ ἴδιον κύκλον σχέσεων τῆς ψυχῆς. Οὕτως εἰς τὸν *πρῶτον τόμον* ἐρμηνεύει τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς, ὅστις δημιουργεῖται ἐκ τῆς σχέσεως αὐτῆς μετὰ τῶν ἀντικειμένων τοῦ *ἐξωτερικοῦ κόσμου*, ἥτοι μετὰ τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων. Εἰς τὸν *δεύτερον τόμον* ἀσχολεῖται περὶ τὸν *ἐσωτερικὸν κόσμον*, ὅπως διὰ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας παρουσιάσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάκρισιν ταύτης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Εἰς δὲ τὸν *τρίτον τόμον* περιλαμβάνει τὸν *ὑπερβατικὸν κόσμον*, ὅστις εὐρίσκεται πέραν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Οὗτος καλούμε-

(1) Karl Jasper: Philosophie, III, 1932, σ. 12.

(2) Friedrich Schneider: Philosophie der Gegenwart, 1953, σ. 29.

νος μεταφυσικός αναφέρεται εις τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ (¹).

Διὰ τὴν ἐρμηνείαν ἐκάστου ἐκ τούτων ἀπαιτεῖται *ειδικὴ μέθοδος*. Οὕτως ἂν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου συμβάλλουν αἱ μέθοδοι τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐμμέσως ἀποκτῶμεν τὰ νοήματα, διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου χρησιμοποιεῖται ἡ αὐτοεπισκόπησις. Ἀμφότεραι ὁμως εἶναι ἀτελεῖς, διότι δὲν συμπίπτουν αἱ σφαῖραι τῶν ὑπὸ τῶν μεθόδων τούτων ἀποκτομένων γνώσεων πρὸς τὰς σφαῖρας τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως. Ἐὰ ὅρια ὅμως ταῦτα, ὡς ἔχομεν ἀναφέρει, παρακάμπτει ἡ Φιλοσοφία. Διὰ ταύτης αἴρεται ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ὑπερβατικὴν ὑπαρξίν. Ἐχει δὲ πρὸς τοῦτο αὕτη εἰς τὴν διάθεσίν της πλείστας ἰκανότητας. Οὕτως ἡ συγκράτησις καὶ γενίκευσις τῶν στιγμιαίων ἐμφανίσεων τοῦ ἀπολύτου ἰδανικοῦ, ἡ διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς ἐξουδετέρωσις τῶν ἀντιθέσεων, ἡ διαγνωστικὴ ἀνύψωσις τῆς σκέψεως κ.ἄ. διευκολύνουν τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ *ὑπερβατικοῦ* (²). Ἐγγύησις τῆς δυνατότητος ταύτης ἀποτελεῖ ἡ *πίστις*, ἥτις μάλιστα εἶναι καὶ ἀπαραίτητος, δεδομένου ὅτι οὐδεμία ἄλλη ὁδὸς ὑπάρχει διὰ τὴν τοιαύτην ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μας μετὰ τοῦ μεταφυσικοῦ μας κόσμου (³). *Αὕτη ὁμως προϋποθέτει τὴν ἀσκήσιν πρότερον τῶν γνωστικῶν ἰκανοτήτων τῆς ψυχῆς, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου*. Διότι μόνον οὕτως διαισθάνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀτέλειαν αὐτοῦ καὶ τὸ περιορισμένον τῶν ἰκανοτήτων του. Διὸ ἀναπτύσσεται τότε ἐν τῇ ψυχῇ ἡ συναισθηματικὴ ἰκανότης τῆς πίστεως, ἥτις παρακάμπτει τὰ προσκόμματα ἐκείνων καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἀπολύτου (⁴). Τότε δὲ ἀποκτᾷ τὸ ἄτομον ἐπὶ πλεόν τὴν εὐχέρειαν νὰ θέτῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐπικοινωνίας τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀπολύτου τὰς ἀτελεῖς γνωστικὰς ἰκανότητας, τὰς ὁποίας ἔχει ἐκ τῆς ἀσκήσεως τῆς γνώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ κόσμου, καὶ νὰ καθιστᾷ αὐτὰς *γέφυραν ἢ νὰ χρησιμοποιῇ αὐτὰς ὡς μέσα καὶ γλωσσικὰ σύμβολα διὰ τὴν ἔκφρασιν καὶ ἐκδήλωσιν τῆς οἰκειώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀπολύτου* (⁵).

Τοῦτο ἔχει ὡς συνέπειαν ὅτι τὸ βάθος τῆς ὑποστάσεώς μας ἀναζωογονεῖται καὶ γίνεται ἡ ψυχὴ *ὄριμος*, δεδομένου ὅτι αἱ ἰκανότητες αὐτῆς δημιουργοῦν τὰ *σύμβολα* διὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀπολύτου. Ἐπειδὴ ὁμως προϋπόθεσιν διὰ τὴν ὀριμότητα τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ συνειδητοποίησις τῶν ἀτελειῶν αὐτῆς, τοῦτο δὲ ἀντικατοπτρίζει ἠθικότητα ζωῆς, συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὴν ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς πραγμα-

(¹) Johannes Pfeiffer: Existenzphilosophie, 1954, σ. 38 - 53.

(²) Karl Jasper: Philosophie, III, 1932, σ. 40 - 66.

(³) Κ. Γεωργούλη: Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις, 1954, σ. 80 - 87.

(⁴) Karl Jasper: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, 1949, σ. 275.

(⁵) Karl Jasper: Philosophie, III, 1932, σ. 129 - 200.

τοποιεῖ κυρίως ἢ *ἠθικὴ ζωὴ*. Ὅθεν ὅταν ἡ ψυχὴ ἀποκτήσῃ τὴν ὠριμότητά της, καθ' ἣν αἱ ἐκ τοῦ βίου αὐτῆς ἀναφαινώμεναι δημιουργικαὶ δυνάμεις ὀπλιζόμεναι διὰ τοῦ συναισθημάτων εὐρίσκονται ἐν ἐνεργείᾳ καὶ προκαλοῦν τὴν πίστιν, διευκολύνεται αὕτη εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἀπολύτου ἐπικοινωνίαν ⁽¹⁾. Ἡ ὠριμότης δ' αὕτη φανερώουσα ἐν ταῦτῳ καὶ καθαρότητα ψυχῆς *διαδηλοῦται καὶ κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν θεώρησιν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι*, διότι καὶ τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸ ἀπόλυτον.

Οὕτω, διὰ τὸ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ τεθὲν ἀνωτέρω ἐρώτημά μας, καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ *Jasper* καταδεικνύεται ὅτι κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν θεώρησιν τοῦ ἀτόμου δὲν ἰσχύει ὁ ψυχολογισμός, διότι κινεῖται τοῦτο κατὰ τὴν διάστασιν τοῦ ὑπερβατικοῦ, καθ' ἣν ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ψυχικαὶ ἰκανότητες εἶναι ὄριμοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιτελεῖται ἐπικοινωνία μετὰ τοῦ ἀπολύτου.

Ἐν συνόψει εὐρίσκομεν ὅτι αἱ *ἀπαιτήσεις*, τὰς ὁποίας παρουσιάζουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα λόγῳ τῆς *ἰδιοτυπίας* αὐτῶν, εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ χρησιμοποιῆται ἡ *μέθοδος τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν*, διότι τὰ ἱστορικὰ ταῦτα γεγονότα διαμορφοῦνται διὰ τῆς συμβολῆς κοσμοθεωρητικῶν ἢ ἀξιολογικῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων ἢ λαῶν καὶ διότι παρουσιάζουν ἐκεῖνα, ἐπὶ τῶν βιωμάτων αὐτῶν ἐρειδόμενα, μοναδικὸν καὶ ἀνεπανάληπτον περιεχόμενον (ἀντιλήψεις τῶν *Litt*, Θεοδωρακοπούλου, *Windelband* κ.ά.).

β) Ὅτι ἡ μοναδικότης τοῦ περιεχομένου τούτου δὲν καλλιεργεῖται παραλόγως, ἐξ οὗ λόγου ἐπιβάλλεται κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων νὰ ἐπιτελῆται τὸ μὲν ὁ *ἐπιστημονικὸς ἔλεγχος*, ὅστις ἐξαλείφει τοὺς συναισθηματισμοὺς ἢ ἰδιοτελείας τοῦ ὑποκειμένου, τὸ δὲ ἡ *φιλοσοφικὴ σκέψις*, ἥτις κινουμένη πέραν τῆς γνωστικῆς ἰκανότητος τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἀναπτύσσει ἰκανότητας δυναμένας νὰ κυριαρχήσωσι γνωστικῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἀξιολογικῶν ἀποχρώσεων τοῦ περιεχομένου (ἀντιλήψεις τοῦ *Rickert*).

γ) Ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη διείδυσις καλλιεργεῖται περισσότερο διὰ τῆς ἐσωτερικῆς βιώσεως καὶ διὰ τοῦτο ἐκτιμᾶται ἡ *ἐνορατικὴ σχέση*, δεδομένου ὅτι αὕτη πραγματοποιεῖ συλλήψεις ὑπερβαινούσας τὰ ἐπιστημονικὰ περιεχόμενα. Τοιοῦτοτρόπως καθίσταται ἐφικτὴ ἡ διείδυσις καὶ εἰς τὸ δυναμικὸν γίνεσθαι τῶν περιεχομένων τῆς Ἱστορίας (ἀντιλήψεις τοῦ *Bergson*).

δ) Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν ἐνορατικὴν ταύτην διείδυσιν, τὴν ὁποίαν ὑπόσχεται ἡ «καθαρὰ βίωσις», εἶναι δυνατόν νὰ προέλθῃ ἡ παρανόησις, ὅτι τὴν διείδυσιν ταύτην διέπει ὁ *ψυχολογισμός*, ὅστις παρέχει κῆρος εἰς

(1) *Wilhelm Steinberg*: Grundfragen des menschlichen Seins, 1953, σ. 56 - 60.

τὰς υποκειμενικὰς ἱκανότητας, διὰ τοῦτο διὰ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Kant καὶ τοῦ N. Hartmann καταδεικνύομεν ὅτι διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς γνώσεως *ἐξ ἴσου συμβάλλουν* δύο λειτουργίαι ἢτοι ἡ *αἰσθητικὴ* καὶ ἡ *λογικὴ λειτουργία*. Οὕτως δὲν ἰσχύει ἡ ἀπόψις τοῦ Ψυχολογισμοῦ.

Ἐμφαίνεται ὅμως ἡ καταξίωσις ὑπὸ τοῦ Dilthey τῆς βιώσεως, ὡς δυναμένης νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πολιτιστικῶν ρευμάτων τοῦ παρελθόντος, ἐπὶ τῷ ἐπιχειρήματι ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων εὐρίσκονται ὅλαι αἱ ἐσωτερικαὶ τάσεις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ παρανοήσεως τῆς ἀντιλήψεως ταύτης τοῦ Dilthey δημιουργεῖται *νέα ἐνίσχυσις τοῦ ψυχολογισμοῦ*, στηριζομένη εἰς τὴν προβολὴν τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι αἱ ἐκτιμώμεναι ἐσωτερικαὶ ἐνορατικαὶ πηγαὶ τῆς ψυχῆς παρουσιάζουν—καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων—τὴν ἐπιρροὴν τῶν υποκειμενικῶν ἀπόψεων. Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως τοῦτο καταρρίπτεται διὰ τῶν ἀκολουθῶν διδασχῶν :

α) Τῆς Φαινομενολογικῆς Σχολῆς τοῦ Husserl, ἐξ ἧς καταδεικνύεται ὅτι ἡ ἐνορατικὴ διεξόδος ὀφειλομένη εἰς τὴν *καθαρὰν συνείδησιν* καὶ λειτουργοῦσα λογικῶς δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀλότητος ὑπέρβασιν τῶν ἐμπειρικῶν τῆς ψυχῆς *δυνάμεων*.

β) Τοῦ Heidegger, ἀντιπροσώπου τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ὑπάρξεως, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀνυψωθῇ εἰς *αὐτογνωσίαν*, ἀποκτᾷ τὴν εὐχέρειαν λόγῳ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὴν ὠλοκληρωμένην ἐνότητα τῆς ἱστορίας. Διότι ἀναπτύσσεται τότε ἡ *γνησία ἀνθρωπίνη ὑπαρξις*, ἣτις κατανοοῦσα τὰ τῆς ζωῆς παρουσιάζει γνωστικὰς ἱκανότητας ὑπερβαινούσας τὰς λογικὰς ἱκανότητας αὐτῆς.

γ) Τοῦ Jaspers, ἀντιπροσώπου ἐπίσης τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ὑπάρξεως, ὅστις καταξιώνει τὴν *ὄριμότητα τῆς ψυχῆς*, ἣτις πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ὑψίστης ἠθικῆς ζωῆς. Κατὰ ταύτην ἀναπτύσσεται ἡ *πίστις*, ἣτις διευκολύνει τὸ ἄλλαμα τῆς ἐπικοινωνίας τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ ἀπολύτου.

Ἐξ ὅλων τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ *ἐρευνα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἐπιτελεῖται διὰ μιᾶς διεξόδου τῆς ψυχῆς τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὴν ὀλότητά του*, ἣτις πραγματοποιεῖται, ὅταν ἡ ψυχὴ ἔχῃ τὴν καθαρὴν καὶ ὄριμον αὐτῆς κατάστασιν.

Γεννᾶται ὁμοίως τὸ ἐρώτημα : *Πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ διεξόδος αὕτη*, τὴν ὁποίαν συνιστοῦν αἱ ὡς ἄνω μνημονευθεῖσαι ἀπαιτήσεις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ; Τοῦτο θὰ ἐξακριβώσωμεν ἐκ τῆς παρακολουθήσεως τῶν περαιτέρω ἀναφερομένων συμπερασμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ἰδίων ἀπαντήσεων συνάγονται.

Β' ΣΥΝΑΓΟΜΕΝΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν ἀπαιτήσεων συνάγομεν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα :

α) *Ἡ ἐρευνα καὶ ἡ γνώσις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων δὲν δύναται νὰ νοηθῇ χωρὶς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἰδιάζουσαν συμβολὴν τοῦ ψυ-*

χικοῦ παράγοντος τοῦ ἐρευνητοῦ. Ἐπὶ τῆς ὑφῆς τῆς συμβολῆς ταύτης οἱ διάφοροι φιλόσοφοι, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, ποικίλας ἀντιλήψεις καὶ θεωρίας διετύπωσαν.

Οὕτως ἡ *Σχολὴ τῆς Marburg* θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν λογικὴν ἐνέργειαν τῆς συνειδήσεως διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἀντικειμενικότητος, ὃ *Dilthey* ἱκανοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἐν τῇ συνειδήσει ὑπόστασιν τῶν ἐσωτερικῶν τάσεων τοῦ πολιτισμοῦ, ὃ *Bergson* καταξιώνει τὰ βιώματα τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσεται ἡ ἐνόρασις καὶ ἡ διείσδυσις τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν καθαρὰν διάρκειαν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, ἡ *Φαινομενολογικὴ Σχολὴ* ἀναζητεῖ εἰς τὴν ἀναδίπλωσιν τῆς συνειδήσεως τὰς ἐσωτερικὰς πηγὰς τῶν νοημάτων, ὅποτε τὸ ὑποκείμενον ἐνορατικῶς ἐπιτυγχάνει γνωστικὴν ἐνέργειαν ὑπερβαίνουσαν τὰς ἐμπειρικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ πραγματοποιοῦσαν ἐπιτεύγματα ἐναρμονιζόμενα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀλότητος καὶ ἡ *Φιλοσοφία τῆς Ὑπάρξεως* ζητεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἀντικειμενικῆς ὀλότητος διὰ τῆς καθαρότητος καὶ γνησιότητος τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως. Ἀναγνωρίζεται συνεπῶς ὑφ' ὧν, ὅτι διὰ τὴν ἐρευναν καὶ γνῶσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἀπαιτεῖται ἀνάπτυξις ψυχικῆς ἱκανότητος. Αὕτη ὅμως προέρχεται μόνον ἐκ τῆς καταλλήλου προπαρασκευῆς τοῦ ὑποκειμένου—ἐρευνητοῦ. Καὶ ἔγκειται ἡ καταλληλότης αὕτη εἰς τὴν ἐπίτευξιν κυρίως τῆς καθαρότητος τῆς συνειδήσεως, διότι τότε παρέχεται ἡ δυνατότης οἰκειώσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ὑπερνοητὴν πραγματικότητα. Τοιαύτην καθαρότητα τῆς συνειδήσεως εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ πάσης ἰδιοτελείας ἢ σκοπιμότητος, ξένης πρὸς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ φαινομένων. Διότι διὰ τῆς ἀπελευθέρωσεως ταύτης κινεῖται ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν φύσιν τῆς οὐσίας τῆς. Καὶ ὡς ἔχομεν ἀναφέρει εἰς τὸ 7ον κεφάλαιον, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, παρουσιάζει τὸ ἄτομον καὶ γνησιότητα ἐνεργείας, καθ' ἣν ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο, ὡς λέγει ὁ *G. Simmel*, τὸ ὑποκείμενον ἐν τῇ ἐπιζητήσει τῆς γνώσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἐφ' ὅσον ἐνεργεῖ γνησίως, δὲν κινεῖται αὐθαιρέτως, ἀλλὰ δημιουργεῖ γνωστικὴν προσπάθειαν κατευθυνομένην ἐμπεριστατωμένως καὶ ὀρθῶς πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Καὶ ναὶ μὲν, ἐπειδὴ ἡ πραγματικότης αὕτη ἔχει ἤδη ὡς Ἱστορία διαμορφωθῆ καὶ ἐρευνᾶται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἤθελεν ἴσως παρερμηνευθῆ ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιτάσεως τῆς ὑποκειμενικότητος. Τὴν παρερμηνείαν ὅμως ταύτην συγκρατεῖ ὁ νοῦς. Διότι ὅπως ἡ ἐρευνα τῆς φύσεως πραγματοποιεῖται ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων ἱκανοτήτων αὐτοῦ, διὰ τὰς ὁποίας καταλλήλως ἔχει ἡ διάνοια αὐτοῦ προπαρασκευασθῆ, χωρὶς ἐκ τούτου ἡ ὑποκειμενικὴ ἐνεργητικότης νὰ καταστρέφῃ τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἐρευνα τῆς ἱστορίας ἐπιτελεῖται ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων ἱκανοτήτων, καταλλήλων κατ' ὅπιν οἰκειᾶς προπαρασκευῆς τῆς ψυχῆς ἀποκτηθεισῶν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ

ιστορικός έρευνητής έπαναβιοῖ τὸ ιστορικὸν ὕλικὸν καὶ γενικῶς διαφιδρώνει τὸν κόσμον τοῦ παρελθόντος. Αἱ ἱκανότητες αὗται δὲν ἀποδίδουν λογικὰ περιεχόμενα, οἷα παρουσιάζει, κατὰ τὸν Kant, ἡ γνωστικὴ ἐνέργεια εἰς τὸν κόσμον τῆς ὕλης, ἀλλὰ γνωστικῶς συλλήψεις, οἷας ἡ ἐνόρασις ὑπόσχεται καὶ οἷας ἡ γνησία κίνησις τῆς ψυχῆς ἐπιζητεῖ. Καθορίζει δὲ ὁ Simmel ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Bergson ὡς τοιαύτας συλλήψεις τὰς μορφὰς τῆς ζωῆς, αἵτινες ἀπορρέουν ἐξ αὐτῆς καὶ κατόπιν ἀποκτοῦν αὐτοτέλειαν. Οὕτως οἱ σκοποί, οἵτινες διαμορφώνονται εἰς τὴν ζωὴν, αἱ δημιουργικαὶ ἐκδηλώσεις, αἵτινες καταξιώνουν αὐτήν, αἱ πνευματικαὶ ημισιογνωμίαι, αἵτινες δεσπάζουν εἰς αὐτήν καὶ γενικῶς ὅ,τι προκύπτει ἐκ τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ τὸ ὕλικόν, ὑπερὸ ἱστορικὸς μὲ βαθυτέραν θεώρησιν συλλαμβάνει. Ἐκ τούτου διαφιδροῦται καὶ ἐπαναβιοῦται, κατὰ τὸν Simmel, ἡ ιστορικὴ πραγματικότης (1).

Γεγονὸς ἄρα εἶναι ὅτι *ἰδιάξουσα παρουσιάζεται ἡ συμβολὴ τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος τοῦ ἐρευνητοῦ* κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ιστορικοῦ γεγονότος. Τὴν *συμβολὴν ταύτην διαδηλώνει κυρίως ἡ βίωσις τοῦ ιστορικοῦ περιεχομένου*, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ὑποκείμενον ἀποκτῆσιν τὴν κατάλληλον πρόπαρασκευὴν κινεῖται διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ιστορικῆς πραγματικότητος. Κατὰ τὴν *βίωσιν* ταύτην συγκρατεῖται ἐν τῇ ψυχῇ ἐκ τῆς ιστορικῆς πραγματικότητος τὸ *μέγιστον τῶν δεδομένων*, ἰδίᾳ ἐκ τοῦ κόσμου τῶν παραδόσεων, δεδομένου ὅτι διὰ τούτων δημιουργεῖται ἡ ἐπικοινωνία τῆς ψυχῆς μετὰ τῆς ὀλότητος τῆς ιστορικῆς πραγματικότητος. Ἡ βίωσις συνεπῶς καθίσταται ἡ σοβαρωτέρα προϋπόθεσις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ιστορικῆς πραγματικότητος καὶ ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ἐρευνητοῦ ἀποτελεῖ πηγὴν ὀκειοτέρας ἐρμηνείας τῶν ιστορικῶν γεγονότων, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, βεβαίως, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει τὴν καθαρότητά της καὶ τὴν γνησιότητά της. Λιότι ὅσον αὕτη εἶναι περισσότερον ἀπηλευθερωμένη ἐκ τῶν γιγνῶν καὶ περισσότερον καλλιεργημένη δι' ἐθνικῶν βιωμάτων, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπικοινωνεῖ περισσότερον μετὰ τῆς ὀλότητος τῆς ιστορικῆς πραγματικότητος.

Ὅπως δὴποτε ὅμως *ἡ συμβολὴ τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος*, ὡς ἀνωτέρω ἀπεσαφηνίσθη, δὲν ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν *Ψυχολογισμοῦ*. Εἰς τοῦτο δὲ συνεπικουροῦν καὶ οἱ ἑξῆς λόγοι :

α) Ὅτι τὸ ἄτομον διεισδύει κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ιστορικοῦ γεγονότος εἰς σφαῖραν πραγματικότητος, διαφόρου τοῦ ψυχικοῦ κόσμου.

β) Ὅτι ὅπως ἡ πνευματικὴ δημιουργία δὲν ἐπηρεάζεται ἐκ τοῦ *ὕλισμοῦ*, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ κύτταρα τοῦ σώματος ἀποτελοῦν μέσον καὶ γέφυραν διὰ τὴν δημιουργίαν αὐτήν, ἢ ἐκ τοῦ *βιολογισμοῦ*, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὀργανικαὶ λειτουργίαι μεσολαβοῦν διὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ζωῆς,

(1) Willy Moog: Die deutsche Philosophie der 20. Jahrhunderts, 1922, σ. 81-85.

καθ' ἣν ἀναφραίνεται ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ συμβολὴ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τοῦ δημιουργοῦ δὲν ἐπηρεάζει τὴν πνευματικὴν προσπάθειαν αὐτοῦ. (1)

b) *Ἡ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι ἐπιτυγχάνεται διὰ καταλήλου μεθόδου* ἦτοι διὰ μεθόδου, ἣτις παρουσιάζει τὴν δυνατότητα νὰ συλλάβῃ τὴν ὅλην πραγματικότητα αὐτοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι Ἐπιστήμη καὶ Φιλοσοφία ἀνεζήτησαν νὰ ἀνεύρωσι κοινὴν μέθοδον δυναμένην νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ πάντα τὰ ὑπὸ ἔρευναν θέματα. Κατέστη ὁμως τοῦτο ἀδύνατον, διότι ἕκαστον θέμα ἀπαιτεῖ τὸ μὲν εἰδικὴν προπαρασκευὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητοῦ, τὸ δὲ εἰδικὸν χειρισμὸν τοῦ ὑπὸ ἔρευναν ὕλικου. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου κατεδείχθη, ὅτι διὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας προσιδιάζουσιν αἱ ἐμπειρικαὶ μέθοδοι τοῦ πειράματος καὶ τῆς παρατηρήσεως, ἐξ ὧν προκύπτουν τὰ αἰσθητικὰ δεδομένα, ἅτινα κατόπιν ὑπόκεινται εἰς τὴν λογικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ ἀποδίδουν τὰ νοήματα, διὰ δὲ τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας προσιδιάζουσιν μέθοδοι, αἵτινες ἐπιδιώκουν νὰ φέρωσι τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς ἀμεσώτερον μετὰ τῆς ὁλότητος τοῦ ἀντικειμενικοῦ περιεχομένου. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, ὡς ἀνωτέρω ἐτονίσθη, στηρίζεται εἰς μέθοδον προσιδιάζουσαν πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας. Διότι τὸ ἱστορικὸν γίνεσθαι δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους ἱστορικῶν γεγονότων ἦτοι ἐκ τῶν γεγονότων τῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἀλλ' ἐκ γεγονότων, ἅτινα σχετίζονται πρὸς τὸ βαθύτερον πνεῦμα, ὅπερ διέπει τὴν πορείαν τῆς ζωῆς ἐνὸς λαοῦ. Κατὰ συνέπειαν ἂν ἡ ἔρευνα συλλάβῃ τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ἦτοι τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τῆς πορείας τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ συγκρατήσῃ πᾶν ὅ,τι θεμελιώνει τὴν συνοχὴν αὐτοῦ ἦτοι τὴν πραγματικότητα, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἀπωτάτου παρελθόντος φθάνει μέχρι τοῦ ἀπωτάτου μέλλοντος, καὶ γενικῶς ἂν διαρθρωθῇ τὰς μεταβολὰς τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς ἐνιαῖόν τι σύνολον ὑπὸ νόημα ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς τούτου, τότε ἡ ἔρευνα αὕτη ἦθελε κινηθῆ με ὀρθὴν μέθοδον.

Τοιαύτην δὲ ἱκανότητα εὐρίσκομεν εἰς τὰς προσιδιαζούσας πρὸς τὰ φιλοσοφικὰ περιεχόμενα μεθόδους, δεδομένου ὅτι ἔχουν αὐταὶ ὡς ὑπόθεσιν τὸ ἐνιαῖον σύνολον, ἐξ οὗ προέρχεται καὶ προσδιορίζεται τὸ ἱστορικὸν γίνεσθαι.

Δὲν σημαίνει ὁμως τοῦτο ὅτι ὁ ἐρευνητὴς τῶν φιλοσοφικῶν περιεχομένων παραγνωρίζει τὰ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἰσχύοντα. Ἐτονίσθη ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος εὐνοεῖ τὴν φιλοσοφικὴν διεύθυνσιν κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικόν, διότι παρουσιάζει τὸ κῦρος τῶν λογικῶν προϊόντων διὰ νὰ κινηθῇ ἡ ψυχὴ, ἔχουσα ὡς βᾶσιν αὐτά, πρὸς τὸ

(1) Michael Landmann: Erkenntnis und Erlebnis, 1951, σ. 52-58.

φιλοσοφικόν της μέλημα. Ούτως επιτελείται ἐγκυροτέρα ἀναστροφή τοῦ ὑποκειμένου μετὰ τὸ ἀντικείμενον, ὅποτε πραγματοποιεῖται καὶ ἡ σοφιστε-
τέρα οἰκείωσις τῆς ψυχῆς μετὰ τὴν φύσιν ἐκείνου.

Πρέπει ὁμως ἐκτενέστερον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ τῆς λειτουργίας τῆς φι-
λοσοφικῆς μεθόδου. Πρὸς τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ καθορίσωμεν τὰ ἑξῆς :

α) Ποῖα συμπτώματα παρουσιάζει τὸ ἐνιαῖον σύνολον τοῦ ἱστορικοῦ
γίνεσθαι.

β) Ποία ἡ κοσμοθεωρία, ἐξ ἧς πρέπει νὰ διέπεται ὁ ἐρευνητής.

γ) Ποία ἡ ἐνεργὸς ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς.

Προβαίνομεν περαιτέρω εἰς τὴν ἐξέτασιν τούτων.

α) Ποῖα συμπτώματα παρουσιάζει τὸ ἐνιαῖον σύνολον τοῦ ἱστο-
ρικοῦ γίνεσθαι. Τίθεται πλέον ὡς ἀρχὴ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ γνῶσις
τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ἂν περιορίσωμεν τὴν ἔρευναν ἡμῶν εἰς τινα μόνον
τμήματα τοῦ ἱστορικοῦ βίου, ὡς τοῦτο γίνεται ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου.
Εἶναι ἀνάγκη ἡ φιλοσοφικὴ θεώρησις καὶ γενικῶς ἡ γνωστικὴ ἐκανότης νὰ
πλασιώσωσι τὸ σύνολον τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Καὶ νὰ μὲν ἡ
μελλοντικὴ ἐξέλιξις τῆς πορείας ἐνὸς λαοῦ εἶναι ἀγνωστος καὶ ἀνεξακρί-
βωτος. Δὲν εἶναι ὁμως καὶ ἀκατόρθωτον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αὕτη νὰ
προσδιορισθῇ.

Ἐκ τοῦ βαθυτέρου πνεύματος, ὅπερ διέπει τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ καὶ ὅπερ
παρασιάζεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὸ γνῶρισμα τῆς ἀποχρώσεως, δύναιται νὰ
ὑποδηλωθῇ ἡ πορεία τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι καὶ νὰ διαφωτισθῇ συνεπῶς
ὁ ἐρευνητὴς ὡς πρὸς τὸ νόημα τούτου. Καὶ εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀπό-
χρωσις αὕτη δὲν παρουσιάζει τὰ μελλοντικὰ συγκεκριμένα ἱστορικὰ γεγο-
νότα οὐδὲ ἀντικατοπτρίζει τὴν πλήρη ἱστορικὴν πραγματικότητα. Λὲν παύει
ἐν τούτοις ὡς γνῶρισμα τοῦ ἱστορικοῦ ροῦ τῶν λαῶν νὰ καταδεικνύη τὰς
τάσεις καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς αὐτῶν, δι' ὃν λόγον καὶ ἀποτελεῖ αὕτη
ὑπόθεσιν τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης. Ταύτην ἡ φιλοσοφικὴ θεώρησις ζητεῖ νὰ
κατανοήσῃ.

Ἐπιτυγχάνει δὲ τοῦτο ἡ φιλοσοφικὴ θεώρησις ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς
ὑπερνήσεως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν πεπερασμένων, ὅποτε ἡ ψυχὴ κινεῖται
γνωστικῶς πέραν τούτων πρὸς κόσμον ὑπερβαίνοντα τὰ ὄρια καὶ πλαίσια
αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ διαλόγου, τὸν ὁποῖον ἀνοίγει ἤδη ἡ ψυχὴ
πρὸς τὰς προηγουμένας ἐκφάνσεις καὶ δημιουργικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ
τούτου⁽¹⁾, ὅποτε ἀσκοῦσα γόνιμον ἔλεγχον ἀποκαλύπτει τὰς κατευθυντη-
ρίους δυνάμεις καὶ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἥτις διὰ μέσου τῶν ἐκ-
φάνσεων καὶ ἐκδηλώσεων τούτων διαδηλοῦται. Ὅταν δὲ τοῦτο ἐπιτευχθῇ,
τότε ἐπικοινωνεῖ ἡ ψυχὴ μετὰ τῆς δλότητος τῆς ἱστορικῆς πορείας.

(1) I. Θεοδωρακοπούλου: Μαθήματα τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας
τῶν Ἑλλήνων, 1952, σ. 7.

Χρειάζεται όμως μέσον τι. Διότι τοῦτο στηρίζει θετικώτερον τὴν προσπάθειαν τῆς ψυχῆς. Ὡς μέσα χρησιμοποιοῦμεν διάφορα *συμπτώματα*. Εὐρίσκομεν δὲ ταῦτα εἰς τὰ ἑξῆς:

Πρῶτον εἰς τὰς παραδόσεις. Αἱ παραδόσεις ἐνὸς λαοῦ ἀποτελοῦν τὸ κυριώτερον ἑλατήριον τῆς ἱστορικῆς κινήσεως αὐτοῦ. Ὑπὸ τὰς παραδόσεις ἀναφαίνονται αἱ βλέψεις καὶ οἱ σκοποὶ τῶν λαῶν, αἱ ἀξίαι, αἵτινες ρυθμίζουν τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἢ ἔφεσις πρὸς τὰ πολιτιστικὰ δημιουργήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκτιμῶνται καὶ ἀναγνωρίζονται οὗτοι ὑπὸ τῶν ἄλλων λαῶν, καὶ γενικῶς πᾶν περιστατικόν, ὅπερ ἑναρμονίζεται πρὸς τὴν νοοτροπίαν αὐτῶν. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα δὲν προσδιορίζουν μόνον τὸ παρελθόν ἢ καὶ τὰ παρὸν τῶν λαῶν, ἀλλὰ ἀνοίγουν καὶ τὸν δρόμον τῆς μελλοντικῆς πορείας αὐτῶν. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι δέσμιος αὐτῶν καὶ ὅτι κατὰ τὴν δρᾶσίν του στερεῖται τῆς ἐλευθερίας του. Διότι καίτοι ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀκολουθεῖ τὸν ρυθμόν, τὸν ὁποῖον διεμόρφωσαν αἱ προγενέστεραι γενεαί, καίτοι σκεπτόμεθα καὶ ὁμιλοῦμεν κατὰ μορφάς, αἵτινες παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς ὑπ' ἐκείνων καὶ γενικῶς καίτοι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς μας ἑναρμονίζεται πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν προγόνων παραδεδομένα, δὲν εἴμεθα ἐν τούτοις δέσμιοι αὐτῶν, οὐδὲ αἰσθανόμεθα ἐκ τῶν παραδεδομένων τούτων περιορισμόν, ἀλλὰ τὸναντίον εὐρίσκομεν ἐν αὐτοῖς μέσα, *τύπους* καὶ μορφάς, διὰ τῶν ὁποίων διευκολύνεται ἡ ζωὴ μας. Τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων, αἱ ἀξιολογικαὶ αὐτῶν δράσεις καὶ γενικῶς ὅλα τὰ ἔργα, αἵτινα ἀναδεικνύουν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἀποτελοῦν καὶ δι' ἡμᾶς ἐφόδια διὰ τὴν συνέχισιν τῆς δράσεως αὐτῶν καὶ κατευθυντηρίους δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων καταξιώνεται ἡ ζωὴ ἡμῶν καὶ γινόμεθα οὕτως ἀξιοὶ τῆς Ἱστορίας. Διὰ τοῦτο διὰ τῶν παραδόσεων ὁ ἄνθρωπος καθοδηγεῖται πρὸς δρᾶσιν ἀνταποκρινομένην πρὸς τοὺς ἀξιολογικοὺς ἰδίως μυχίους πόθους αὐτοῦ (1).

Ἐξ ἄλλου αἱ παραδόσεις δὲν ἀποτελοῦν κληρονομικὸν κόσμον, ὅστις κατ' ἀνάγκην προσδιορίζει τὴν ζωὴν τῶν μεταγενεστέρων, ἀλλὰ κόσμον, ὅστις σβήνεται καὶ ἀφανίζεται, ἂν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ δὲν θελήσωσι νὰ γνωρίσωσι καὶ ἐνστερνισθῶσιν αὐτὸν καὶ γενικῶς ἂν δὲν ἐπιζητήσωσι νὰ στερεώσωσι τὰς περαιτέρω βλέψεις αὐτῶν εἰς τὸν ἰδρωτὰ τοῦ παρελθόντος (2). Μόνον ὅταν ἐκτιμήσωσι τὰ ἐπιτεύγματα τῶν προγενεστέρων εἶναι δυνατὸν αἱ νεώτεραι γενεαὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ καὶ ἀναβαπτίζόμεναι εἰς τὰς παραδόσεις νὰ κινοῦνται γνησιώτερον πρὸς τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν πορείαν. Καὶ τοῦτο καταδεικνύει ὅτι αἱ παραδόσεις, ἐφ' ὅσον δὲν δεσμεύουν ἀλλὰ διευκολύνουν τὴν ἱστορικὴν ζωὴν ἡμῶν, ἀποτελοῦν καὶ μέσον, ὅπερ

(1) Gerhard Krüger: *Geschichte und Tradition*, 1948, σ. 14.

(2) Karl Jasper: *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, 1949, σ. 292 - 299.

διευκολύνει τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μετὰ τῆς ἱστορικῆς ὁλότητος.

Δεύτερον εἰς τοὺς προσανατολισμοὺς τῆς ζωῆς ἐνὸς λαοῦ. Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι πᾶς λαὸς ἔχει ἱστορικὴν ἀξίαν, ὅταν δημιουργῇ φωτεινὰ δημιουργήματα. Ταῦτα ὅμως δὲν στηρίζονται μόνον εἰς τὰς βιάσεις, τὰς ὁποίας χαράσσουν αἱ παραδόσεις, ἀλλὰ προσδιορίζονται καὶ ὑπὸ σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς αὐτὸς ἐπιδιώκει. Καὶ ναὶ μὲν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, οἱ προσανατολισμοὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι ξένοι πρὸς τὰς παραδόσεις. Ἀποτελοῦν ἀντικατοπτρισμὸν τῶν ἐσωτερικῶν τάσεων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Λιότι μόνον τότε ὁ λαὸς κινεῖται κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ αἰτήματα καὶ παρουσιάζει γνησιότητα δημιουργίας. Ὅπωςδήποτε ὅμως ἡ δημιουργία ἔχει ἀνάγκην τῶν σκοπῶν αὐτῶν διὰ νὰ ρυμουλκῆται ὑπ' αὐτῶν, διὸ καὶ οἱ λαοί, οἵτινες εἶναι δημιουργικοί, θέτουν σκοποὺς ἐνηρμοσμένους πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῶν⁽¹⁾. Τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι καὶ οἱ προσηνιτολισμοὶ ὑποδηλώνουν τὴν ἱστορικὴν ὁλότητα.

Οὕτως ἐμμόνως διὰ τῶν παραδόσεων καὶ ὑπερβατικῶς διὰ τῶν προσανατολισμῶν σφυρηλατεῖται ἡ ἐνότης παρελθόντος καὶ μέλλοντος καὶ γενικώτερον ἡ συνοχὴ τῆς ἀποχρώσεως καὶ ἡ δημιουργία τοῦ ἱστορικοῦ βίου. Προκειμένου δὲ ὁ ἐρευνητὴς νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀπόχρωσιν τῆς ἱστορικῆς πορείας ἐνὸς λαοῦ καὶ διὰ μέσου ταύτης τὴν ἱστορικὴν πορείαν ἀναπτύσσει τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν συμπτωμάτων τῶν παραδόσεων καὶ τῶν προσανατολισμῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοῦ λαοῦ. Τότε δὲ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα καταδεικνύουν τὴν ὁλότητα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι αὐτοῦ. Εἰς τὴν δυναμικότητα ταύτης ἀποδίδει οὗτος καὶ τὰ συγκεκριμένα γεγονότα, ἅτινα ἐκάστοτε ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐπιτελοῦνται. Τοιοῦτοτρόπως ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος μετὰ τῶν γεγονότων αὐτῶν ἀποτελοῦν μέσον διὰ νὰ ἔλθῃ ὁ ἱστορικὸς εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ὑπερχρονικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς, ἥτοι μετὰ τῶν προσδιορισμῶν τοῦ συνολικοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι.

β) **Ποία ἡ κοσμοθεωρία, ἐξ ἧς πρέπει νὰ διέπεται ὁ ἐρευνητὴς.** Ἡ στροφή αὕτη τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἱστορικότητος θὰ ἦτο ἄγονος ἂν δὲν συνωδεύετο οὗτος καὶ ὑπὸ ὀρθῆς θεωρητικῆς κατευθύνσεως. Τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ, ἴσως ἤθελέ τις ἰσχυρισθῆ, ὅτι ἀποτελοῦν φανταστικὴν ἐπινόησιν, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζεται οὗτος εἰς ὀρθὴν κοσμοθεωρητικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ἀνάγκη συνεπῶς πρὸς ἰποσαρτήνισιν καὶ καθορισμὸν τῆς μορφῆς τῆς φιλοσοφικῆς διεισδύσεως, ἥτις θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μετὰ τῆς ὁλότητος τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, νὰ καθορισθῇ περαιτέρω καὶ ἡ ὀρθὴ βάση τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ κοσμοθεωρίας.

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Ποῦ εὐρίσκεται ἡ ὀρθότης αὕτη;

(1) Ἡμέτερον: Ἡ Κατανόησις, 1940, σ. 46.

Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις πολλὰς μέχρι τοῦδε κοσμοθεωρίας διεμόρφωσε καὶ κατ'ἀκολουθίαν διαφόρους ἐρμηνείας ἐπὶ τοῦ περιεχομένου ταύτης ἀνέπτυξε. Μία ἐπισκόπησις τῶν κοσμοθεωριῶν τούτων ὀδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι αὐταὶ ἀνήκουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς δύο συστήματα παρουσιάζοντα ἀντιτιθεμένας ἐρμηνείας. Προκειμένου συνεπῶς νὰ προσδιορίσωμεν τὴν θεωρίαν, ὑφ' ἧς πρέπει νὰ διέπεται ὁ ἐρευνητὴς τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι, ἐξετάζομεν πρῶτον τὰ δύο ταῦτα συστήματα.

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν δύο συστημάτων τοῦ **Μυστικισμοῦ** καὶ **Ὁρθολογισμοῦ**, εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὁποίων ἐν συντομίᾳ περαιτέρω χωροῦμεν.

Ὁ **Μυστικισμὸς**, οὗτινος τὸ πνεῦμα ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω εἰς τὸ βίον κεφάλαιον κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς θεοκρατικῆς θεωρίας καὶ δὴ ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ Seb. Frank καὶ Jac. Böhme, ὡς κοσμοθεωρητικὴ θεωρία ἀναφαίνεται πολὺ ἐνωρίτερον. Ὑπέρμαχοι ταύτης εἶναι ἰδίᾳ οἱ **Νεοπλατωνικοί**, τῶν ὁποίων τὰς ἰδέας ἀνευρίσκομεν κατὰ τὰς πρώτας μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδας ἤτοι α) εἰς τὴν **Ἀλεξανδρινὴν Σχολήν**, τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ **Ἀμμωνίου Σακκά** καὶ ἔχουσαν ὡς κύριον ἀντιπρόσωπον τὸν **Πλωτῖνον**, β) εἰς τὴν **Συριακὴν Σχολήν**, τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ **Ἰαμβλίχου** μαθητοῦ τοῦ **Πορφυρίου** καὶ γ) εἰς τὴν **Ἀθηναϊκὴν Σχολήν**, τῆς ὁποίας προΐσταται ὁ **Πρόκλος** (410-485). Αἱ σχολαὶ αὗται ἀνέμειξαν πλατωνικά, ἀριστοτελικά, στωϊκὰ καὶ πυθαγορικά στοιχεῖα μετὰ διδαγμάτων προερχομένων ἐξ Ἀνατολικῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν θρησκειῶν.

Σοβαρότερον ὅμως ἀντικατοπτρίζεται ὁ Μυστικισμὸς καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν τοῦ μυστικιστοῦ Johannes Eckhart (1260-1327), καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας καὶ ὁπαδοῦ τοῦ τάγματος τῶν **Δομινικανῶν**, ὕπερ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Δομνίκου τῷ 1216 πρὸς καταπολέμησιν αἰρέσεώς τινος ἰδρυθὲν ἐγένετο αἰτία νὰ προέλθῃ διὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ σοβαρὰ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Ὁ Eckhart πρὸςβεύει⁽¹⁾ ὅτι ὅλα τὰ ὄντα ἐπλαισιοῦντο ὑπὸ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἀκόμη δὲν εἶχεν ἕκαστον ἀποκτήσει τὴν ἀτομικότητά του. Διὰ τῆς γεννήσεως ὅμως τοῦ Υἱοῦ ἀποκτοῦν τὰ ὄντα τὴν ποικιλίαν των καὶ τὴν ἀτομικὴν των σύνθεσιν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἐν Θεῷ ὑπόστασίν των. Διὰ τοῦτο διὰ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων διαδηλοῦται ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ (πανθειστικὴ ἀντίληψις).

Εἰς τὴν ποικιλίαν ταύτην εἰσδύομεν, ὅταν διὰ τῆς νοήσεως ἐπιτυγχάνωμεν ἐκεῖνον τὸν νοητικὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ὄντων, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν οἰκτεῖον σπινθηροβολισμὸν τοῦ Θεοῦ εἰς ταῦτα. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸν σπινθηροβολισμὸν αὐτὸν συμβολίζεται τὸ μὲν ἢ ἐνότης τῶν ὄντων μετὰ τοῦ

(1) Georg Simmel: Hauptprobleme der Philosophie, 1950, σ. 18-15.